12. ЦЬВІТНЯ 1908.

Потоцкий і Січинський—імена, що і для нас сучасних і для будучности являють ся найяркійшим висловом польсько-українських відносин у Галичині в наші часи, що здобули собі вічне місце в історії як імена героїв з одного епізоду польсько-української історичної траґедиї.

Потоцкий— потомок старинного роду, що зискав безсмертність у народніх піснях українського народу, як уособлене всего найгіршого, найлютійшого, найбільш жорстокого, чого зазнала Україна від шляхотської Річи посполитої. І доля хотіла, що потомок такого роду прийшов до власти над українським народом "в тій части Річи посполитої" де під новими формами відро-

дили ся і розцвили її національно-державнні традициї, в часі, коли ті традициї видали ся українському народови, відродженому до нового національного житя, найважчими, щоб виконувати ту власть по заповіту своїх предків для найбільшого триюмфу тих традиций.

Упадок Річи посполитої і перехід Галицької Руси під Австрию не змінив витворених попереднім панованєм Річи посполитої польсько-українських відносин.

Польська шляхта, представниця національно-державних інтересів Річи посполитої, втратила свою державну незалежність, але не втратила панованя над українським народом. І коли австрийська держава виступала проти неї, то не для вкороченя її панованя над українським народом, а для приборканя її змагань до відзисканя давної державної незалежности. На те власне були обчислені всі ті зарядженя ав-

стрійського правительства, які коли-небудь виходили на користь українського народу: не інтереси українського народу мало австрійське правительство на увазі, тільки приборкане польської шляхти, — а що-ж більше могло підтяти її крила, як обмежене її панованя над українським народом?! І тому доти тільки памятало австрійське правительство про "Тирольців Сходу", доки польська шляхта не вирекла ся змагань до відзисканя давної державної незалежности. Коли-ж вона порішила погодити ся зі зміненими обставинами і старати ся воскресити традициї Річи посполитої під протекторатом Австриї і того, якому заявила: "Przy Tobie stoimy i stac chcemy", — знов вернула до неї її необмежена власть над українським народом.

З того часу австрийська конституция з усіми своїми законами має

в Галичинї законне значінє лиш на стільки, на скільки вона виходить на користь польського національно-державного прінціпу пanованя над українським народом. На скільки-ж вона противить ся тому прінціпови, її законне значінє на границї Галичини кінчить ся, знесене мінїстерськими і цїсарськими розпорядженями, ухвалами краєвого сойму і державного парляменту, в кінцї практикою галицьких — по свому національному характеру польських — властий.

Сорокліте конституцийного житя Австриї (1868—1908) було рівночасно епохою відродженя національно-державних традиций Річи посполитої в Галичинї. Тут виросла польська державність, якої залежність від Австриї на стільки формальна, що майже не перешкаджає їй вести супроти українського народу полїтику Річи посполитої, — полїтику, яка вважає Галицьку Русь

вічною, нероздільною частю Польщі і з того титулу змагає до узалежненя всего житя українського народу від польських національно державних інтересів, яких реальний зміст: держати український нарід в такім стані, щоб він ніколи не мав сили стати незалежним від польського пановань творцем свого національного житя на своїй національній теріторії.

Становище представників тої польської державности в Галичині до визвольних змагань українського народу переходило ріжні фази. Коли вихована в віковім рабстві нечисленна українська інтеліґенция шукала оборони перед панованєм польської шляхти в австрийського правительства, тоді змаганє до відбудованя Польщі, яке на українських землях означало привернєнє необмеженого польського пановання, представляло ся як змаганє до свободи, а протиділанє йо-

му як служба реакциї. Потім, коли часть українскої інтеліґенції, зневірившп ся в австрийське правительство і не маючи віри у власні сили свого народу, почала проповідувати руссофільство, надію на поміч Росиї, польська шляхта перемінила ся в сторожа австрийських династичних і державних інтересів, вказуючи на те, що ті інтереси вимагають, щоб їй віддати повну власть над народом, якого провідники бачать своє спасенє поза границями австрийської держави. Коли-ж наш нарід, перебувши тимчасом процес відродженя, почав в українських національних формах виявляти новочасне суспільно-політичне житє, переняте новочасними загально-людськими змаганями до свободи і рівности, тоді польська шляхта задумала спинити те житє угодою, яка запрягла-б український нарід в особах його представників до воза національно-держав-

них, політичних і суспільно-економічних інтересів польської шляхти і їх, представників українського народу, зробила сторожами тих інтересів перед визвольними змаганями власного народу. А коли угода не вдала ся, наступила ера що-раз більших репресий.

Та угода, заключена в соймі в 1890 р. і звісна під назвою "нової ери", мала на меті добути добровільну згоду представників українського народу на польський національно-державний прінціп єдности, неподільности і польського правно-політичного характеру Галичини— за ціну уступок на полї зберіганя української національної окремости. Та ніякий живий нарід не може засудити себе на вічне оставанє на однім — і то на такім низькім, як зберіганя своєї окремішности— ступні розвитку і тому "нова ера" збанкротувала, а приспішила її банкротство нещирість і віролом-

ність польської шляхти, яка не сповнила навіть того, що обіцяла.

Тоді прийшли репресиї, які мали переконати український нарід, що від воза польської державної нациї ніяка сила його не відвяже, що він мусить погодити ся з сею рациєю і в рамах польської державности старати ся уладити своє національне житє.

Час від соймових виборів 1895. р. з їх масовою депутациєю до цісаря, щоб пожалувати ся на своїх гнобителів, — до соймових виборів 1908. р. зі смертю Марка Каганця і до убійства Потоцького—се один ланцюг що-раз більших репресий, що з одного боку значили ся тюрмою і кровю і могилами, з другого скріплюванєм польської державної власти над нашим народом. Зріст сьвідомости нашого народу тільки розпалював гнобителів до що-раз острійших мір, до що-раз більших насильств. Коли виборчі шахрай-

ства показали ся за слабим оружем, наступила ера кровавого терору, я-ка почала ся при виборах до пар-ляменту 1897. р. Жандарми і вій-сько, баґнети і карабіни виступили в обороні пановання польської шлях-ти над українським народом і по-чала лляти ся кров, почали рости могили на нашій землї. А за ними, як пошести за війною,—суди і тюр-ми: кого не влучила куля, не зако-лов баґнет, того державний суд і державна вязниця вчила пошани для "відвічних прав" польської шляхти на нашій землї. При кождій нагоді, при кождім народнім русї арештовано масами і без розбору, мов у завойованій країнї: мужчин і жінок, старців і дітий, а сцени а-рештованя і картини відставлюва-ня до вязниць пригадували часи татарських нападів. Навіть тих не минала така доля, що в католиць-кій Австриї зазнають такої поша-ни: католицьких священиків. Не-

наче участь в українськім визвольнім русї стирала з них печать священства і їх поневіряно мов на доказ, що все українське призначене на знищенє. І ніякий рух не минав тої долї: чи се були вибори до сойму або до парляменту, чи рух за виборчою реформою, чи хлїборобські страйки, чи культурна робота "Січий", чи боротьба за український університет, — кождий з тих рухів зустрічали репресиї.

І що найбільше врізувало ся в народню сьвідомість як кривда: що ті репресиї спадали не за якісь нелеґальні, революцийні рухи, а за виступи, манїфестациї, акциї, зі становища державної конституциї строго законні і хиба виступами властий провоковані поза межі законів.

Доля хотїла, що ґр. Андрій Потоцкий обняв становище намісника Галичини, "репрезентанта польської державної власти в сій части

Річи посполитої", при кінци сеї епохи репресий. І се рішило про його долю. Бо зі зростом народньої сьвідомости кожда нова репресия відчувала ся що-раз більш болюче, тим більше, що приводила вона на память усї попередні, клала перед очи цїлий ланцюг. Серед таких обставин навіть звичайний чоловік, який був би тільки безвільним колїсцем у машинї гнету, викликав би проти себе що-раз більшу ненависть. А Потоцкий не був безвільним колїсцем, тільки всемогучим правителем машини гнету. При тім на час його правлїня припали важнї подїї як в австрийській державі так поза границями її, в Росиї, — подїї, які з одного боку мали великий вплив на дальше житє українського народу в Галичинї, з другого на його полїтичну психіку.

Все те приготовило день 12. цьвітня 1908.

За останнї два десятилїтя наша

суспільність зробила великий поступ в напрямі присвоєня собі загально-людських поступових ідей: вона здемократизувала ся, національні форми її житя наповнили ся зевропеізованим суспільно-політичним змістом з перевагою поступово-демократичного елементу.

І в 20-е столітє входить вона з виробленим національним ідеалом самостійної України, який додає сили і ясности практичному домаганю тої самостійности в теріторіяльних і законних межах Австриї, домаганю національного поділу Галичини, а в суспільно-політичних питанях без огляду на партийні ріжниці творить вона один поступово-демократичний табор.

Боротьба за університет, аґрарні страйки, рух за виборчою реформою — всі сї рухи мають загально-національний характер. Радикальні по своїм домаганям і по своїй тактиці, вони являють ся сьвідо-

цтвом суспільно-політичного радикалізму цілої суспільности.

В кінці одно з основних політичних домагань цілої суспільности: загальне, рівне, безпосередне і тайне виробче право до парляменту стає близьким здійсненя. Під натиском масового руху в державі, затрівожені першими успіхами російської революциї корона і правительство апробують се домаганє і в парляментї починаєть ся праця над переведенєм його в житє.

Та тут український нарід жде розчарованє за розчарованєм.

Він, що сподївав ся, що демократична виборча реформа, ломлячи політичне панованє шляхти, визволить його з під польського панованя, яке прецінь опирало ся на політичних привілєях шляхти, — бачить, як для Галичини придумують ся виїмкові закони, щоб тільки те польське панованє над ним удержати і серед змінених обставин по-

літичного житя. Тільки, що воно вже не буде польсько-шляхотське, а просто польське, бо коли перед тим з виборчих привілеїв мала користь тільки польська шляхта, то тепер виїмкові закони надають привілеї цілому польському народови в порівнаню з народом українським.

Він, що в часах шляхотського гнету був найпевнійшим союзником польскої демократиї, запевнюваний нею, що не польський нарід гнете його, тільки польська шляхта, та що з упадком політичних привілеїв шляхти і той національний гнет упаде, — побачив, як польська демократия зрадила свої демократичні прінціпи, здоптала свої колишні запевненя і на перегони з шляхтою почала ліцитувати ся в придумуваню як найуспішнійших способів для дальшого вдержаня польського пануваня над ним, називаючи його неволю своїм національним станом володіня. Він, що

його найкращі сини віддавали найгарнійші свої літа на працю для польської демократиї, польського соціялізму, сподіваючи ся, що звідти прийде визволенє і для їх народу, — бачив, що в цілій Польщі анї один голос не промовив в оборонї його прав.

А коли він на вічах почав домагати ся для себе того права, яке навіть цїсар згодив ся дати цілій державі, цїсарський намістник загрозив йому катом і шибеницею, немов заграла в нїм кров предків, що з тїл козацьких, вбитих на палї, робили собі алєї... На села злягло військо і трупи в Лядськім упали.

Успіхи при перших загальних виборах до парляменту 1907. р. були тільки гарною ілюзиєю, яку дійсність швидко розвіяла. В межах, означених законом, український нарід блискуче виявив свою силу,

— але що з того, коли закон дав польському колу таку велику перевагу над українською парляментарною репрезентациєю, що наслідком того парляментарна більшість, не ломлячи собі голови над галицькими відносинами, воліла правлінє разом з польським колом, ніж чиненє справедливости проти польського кола.

Показало ся, що не тільки не може бути мови про здобутє розширеня правного простору, потрібного для національного розвитку українського народу, але навіть не можна нічогісько зробити, щоб заставити власти зберігати істнуючі, обовязуючі закони. І коли прийшли вибори до сойму, намістник ґр. Андрій Потоцкий неначе завзяв ся показати в цілій повноті, що демократизация політичного житя цілої держави нічого не змінила в тій части держави, де він з волі цісаря Австриї являєть ся репрезентантом

польської державної власти над українським народом.

Що більше, неначе опанований духом одного з своїх предків, який виробив плян знищеня України спільними силами Польщі і Росиї, він до старих репресий додав новий маневр: побіч виборчих надужить, побіч арештовань, побіч трупа Марка Каганця — він на репрезентантів українського народу вибрав руссофільських неґаторів нашої національної самостійности, немов хотячи сказати: "Захочу — і вас зовсім не буде!"

Стільки пережити протягом двох літ: сподївати ся близького кінця національного поневоленя і замість того бачити себе вийнятим з під загально-державних законів, обезсиленим на парляментарній арені, пригнетеним по давному і ображеним через вивисшене неґаторів своєї національної ідеї. — се, як на такий короткий час, за богато у-

дарів, щоб вони не викликали реакциї.

Та коли в 1895. р. та реакция проявила ся висланем масової депутациї до цісаря, то в 1908. р. почато говорити про конечність власними силами, не оглядаючи ся на приписи законів, розірвати ланцюг гнету, силою завоювати собі ті права, яких не можна здобути законним шляхом.

Був се знак, що колишня вірнопідданча психіка народу переміняєть ся в революцийну, дух рабства уступає місця духови бунту.

Коли-б наша суспільність мала замкнені очи й вуха на все, що дієть ся в сьвіті, і бачила й чула тільки те, що виробляють з нею, то й сього було би досить, щоби знищити її вірнопідданчі почуваня. Цілі роки галицькі власти під протекторатом державного правительства давали їй одну за другою наглядну лекцию, що право, закон, се тільки

маска, за якою вигідно ховаєть ся брутальна сила. Дійсність показувала раз-у-раз, що право в руках тих, які виставляли себе сторожами його, голосили його святість і непарушимість, виходить усе в користь гнобителя, а ніколи в користь поневоленого.

Та крім галицького досьвіду не чужий був нашій суспільности також досьвід історії, досьвід инших країв і народів. Особливо не міг пройти для нашої суспільности безслїдно той недавній час, коли довголїтню загально-европейську реакцию перервав грім російської революциї, коли здавало ся, що ідеї, за які найлїпші сини всіх народів російської держави ціле століте клали свої голови, ось-ось здійснять ся. Бачити власними очима, як народня маса одним зусилєм ґенерального страйку здобуває на Миколї II. конституцийний манїфест, як ціла Европа клонить ся з

подивом перед геройськими ділами революціонерів-терористів, — се не може не збудити поривів до волї, до діл, якими здобуваєть ся волю.

Працювали над будженєм духа бунту серед нашої суспільности й наші гнобителї. Славлячи діла своїх повстанців і російських революціонерів за те, що ті звертали ся проти їх гнобителя, вони забували, що тим ширять дух бунту серед тих, для кого вони являють ся гнобителями. А в польській поезиї, лїтературі і публїцистиці, не тільки в социяльно-революцийній, — скрізь розсипані слова пропаґанди бунту проти неволї. Очевидно, проти неволї российської над Польщею, — але для людського духа нема границь і поневолені сини українського народу вичитували в тих словах пропаґанду бунту проти польського гнету. гнету.

Справдї, треба вважати себе за якийсь вибраний нарід, щоб думати,

що тільки Полька Добродзіцка має право сказати: "Я вважала за свій обовязок убити Скаллона, бо він ворог мого народу!" — а Українцеви польський гнет не дає права зробити нешкідливим ворога свого народу.

І дух бунту, збуджений у нашім народі, промовив через Мирослава Січинського — і ґр. Потоцького не стало між живими.

"Богато є покликаних, та мало вибраних". Богато бачить, відчуває і розуміє народне горе, народні кривди і стає борцями за визволене, готовими на всі жертви, — але не кождому доля дала силу такої великої саможертви і такої власти над самим собою, щоб добровільно з власної волі взяти на свої плечі найважчий хрест. Инші будили духа бунту словом, — він перший поставив на місце слова діло; инші були тільки мучениками, що мали лиш відвагу гинути з рук гнобите-

ля, — він перший показав шлях до мучеництво через геройство, мав відвагу піднести руку на гнобителя народу свого. В весні житя, коли воно манить до себе чарами всїми, він всї чари житя перетопив в одну розкіш: посвятити ся для добра народу.

І та сьвідомість, що він посьвячує себе для народу, дала йому моральну силу не впасти духом, не зломити ся за той довгий-предовгий час, коли в тюремних мурах мара смерти на шибеници була його постійною товаришкою. Ми бачили його, як перебував довгі місяцї слїдчої вязницї, як вислухав два засуди на смерть, як тільки незначний простір часу — між засудом і касацийною розправою, і опісля, між касацийною розправою і цїсарським рішенєм — дїлив його від смерти на шибеницї. І з якою силою духа перебув він усе те! І з якою сьмілїстю боронив він на

розправі моральної слушности свого вчинку, не зважаючи на се, що такою обороною тільки побільшує вороже завзяте своїх суддів!

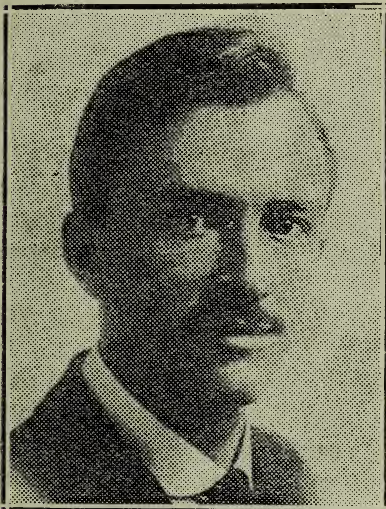
Ось-тут примір для всіх, як хрестна дорога терпінь за справу очищує чоловіка з усего дрібного, як з хлопчини робить велита!

Як відніс ся до вчинку Січинського польський загал, знаємо. "Zbrodnia pospolita, morderstwo skrytobojcze, spelnione przez lotra, dla ktorego szubienica jest zbyt lagodna, zbyt ludzka kara!" Так писав "Dziennik polski" — і становище всіх орґанів польської народової преси було тільки переповіданем сього на ріжні лади. А публична опінія польського загалу? Вона виявила ся в протиукраїнських погромах на вулицях міста Львова і в справжніх орґіях доносів, які мов зараза обхопили всї верстви польського загалу і записали ся в історії краю

сотками процесів за "похвалюване каригідного вчинку".

При тім польські політичні круги вміли — як звичайно — подвоїти "злочин": цісарський намісник був рівночасно "репрезентантом польської державної власти в тій части Річи посполитої".

Тай довідала ся при тій нагоді наша суспільність ще одної правди: навіть ті польські партиї, що величали кождий акт терору в Росиї, а для правліня Потоцкого мали назву "Trepow galicyjski", — і вони убийство галицького Трепова оцінили инакше, ніж оцінювали убийства росийських Трепових. З-поза демократичної і революцийної маски показав ся дух історичної Польщі, тільки незручно вбраний в плащ політичної фразеольоґії про шкідливість терору в конституцийній державі і зі становища інтересів пролетарияту. Гірка правда. але ліпше знати правду, хоч-би

Мирослав Січинський
так як він виглядає тепер

гірку, ніж манити себе рожевими ілюзиями.

Иншої гіркої правди: що вибранції тої самої суспільности, які увільнили Добродзіцку за замах на Скаллона, засудять Січинського за вбийство Потоцкого, — можна було заздалегідь сподівати ся. І де як де, а до суду над Січинським можна з повним правом приложити слова Крапоткіна: "узаконенная месть, именуемая правосудіем". Що сеї пімсти не виконано в цілій повноті, се завдячуємо тільки нашій політичній сьвідомости і силї. Міродатні круги знали, яку ціну для нашого народу має голова Мирослава Січинського, — і тільки тому та голова не повисла на шибениці.

Та вистане до тих фарисейських заяв обуреня, які кинув Січинському і цілому українському народови в очи польський загал, приступити з критикою, опертою на

знаню істориї і суспільного житя, щоб побачити все фарисейство того "сьвятого обуреня".

Убийство — говорять вони — се злочин проти божих і людських законів. Але спитайте кождого з володарів, "помазанників божих", спитайте кожду власть, скільки убийств обагрило кровю їх корони і престоли?! Спитайте тих, що для своїх інтересів міліони людности гонять в огонь війни, на мясо для гармат! Спитайте тих, що видають, затверджують і велять виконувати засуди смерти! Нехай вони скажуть, скільки рік крови вони пролили, скільки гір трупів насипали — в імя божих і людських законів, за благословенєм церкви і санкциєю державп!

То не є злочином вікове поневоленє цілого народу, насилуванє і ломленє його житя, його розвитку, обертанє плодів його землї і його працї на скріпленє його неволї; не

є злочином убрати своє пановане в маску права і в імени права вбивати духа народу і його тїло; не є злочином усї ті трупи наших селян, що впали від Баденього до Потоцкого, вся та кров, що зросила нашу землю, всї ті стони, що лунали в тюремних мурах, всї ті сльози жінок і дїтий, позбавлених своєї единої опіки?! Коли репрезентанти і оборонці "польської державної власти в тій части Річи посполитої", сховані за безкарність права, сповнювали один за другим злочини на нашім народї, то ті злочини величано як чинене справедливости, бережене ладу-порядку. Але коли син поневоленого народу, йдучи за поривом свого благородного серця, підніс руку, щоб бути местником народнїх кривд, віддаючи при тім себе самого в жертву, — то се злочин!

Або ті фарисейські сльози над долею вдови і дїтий убитого! Розу-

міємо і шануємо біль жінки і дітий по втраті мужа й батька. Але Стасюки і Каганці оставили також жінок і дітий, тільки не з міліоновим спадком, а на безпросьвітну нужду. І чи хто з тих, що проливали сльози над долею Потоцкої, зглянув ся над долею тих хлопських вдів і сиріт? Розуміємо і шануємо біль жінки і дітий по втраті мужа й батька, але вміємо також здерти маску з тих лицемірів, що з вдовичих і сирітських сліз хотіли би зробити для себе політичний капітал.

І ми вважаємо убийство страшною річю і леліємо в нашій душі як найціннійше добро ідеал такого суспільного ладу, де почутє солїдарности цілого людського роду, братерська любов, а не насильство правили би суспільними відносинами. Але доки на земли будуть гнобителї і поневолені, богаті і бідні, визискувачі і визискувані з усіми орґанами насильства, потрібного

для вдержаня такого ладу, доти вважати-мемо сьвятим правом поневолених, бідних, визискуваних боронити ся перед неволею і визиском усіми способами. Признавали се право всї найгарнїйші сини людськости, її ґенії; признавала його історния, величаючи як героїв Юдиту, Брута, Телля і богато-пребогато инших.

А тим, що над нами мають власть, пригадаємо, що найбільший їх поет, Адам Міцкевич, також кликав: "Gwalt niech sie gwaltem odciska!" і навіть в уста священика вложив слова, що не є гріхом убийство, сповнене для загального добра.

І історния визволеня людськости, її змагань до свободи і рівности, яка авреолею геройства і мучеництва за народню справу окружила голови убийців народних гнобителів, також діло Січинського поставить рядом з їх ділами. Певність

сього дає нестерпність гнету і безоглядність гнобителя, проти якого він виступив, його саможертва і те, як ту саможертву приняв його нарід.

А гнобителї знають, як наш нарід приняв ту саможертву, знають мимо того, що весь час нарід мав замкнені уста їх законами! Вони знають, що наш нарід разом зі своєю пресою одним дружним табором став по сторонї Мирослава Січинського, що народня думка каже, що не Мирослав Січинський винен, а винен той гнет польських гнобителїв над українським народом, який заставив Мирослава Січинського піти на своє дїло.

З иншою думкою, з думкою, що перенята ідеольоґією гнобителя, виступив тільки гр.-кат. епископат разом з своєю пресою і руссофіли. Але загал не подав ся навіть перед авторітетом князїв церкви і вони остали осамотнені, як наглядний

доказ того, що не можна йти проти душі народу. А руссофіли з того часу зискали собі пятно народних зрадників-Ефіяльтів, яке вже ніколи від них не відстане.

На окрему згадку заслугує становище соціяльної демократиї, партиї, якої членом уважав себе Мирослав Січинський. Та тільки українська социяльно-демократична партия признала в нім партийного товариша і знайшла оправдане його вчинку в галицьких відносинах. За те центральний орґан партиї в Австрії "Arbeiter-Zeitung", польські партійні орґани "Glos" і "Naprzód", польські партійні посли з Галичини старанно промовчували його социяльно-демократичні переконаня, виводячи проти нього арґументи, якими звичайно социяльна демократия в конституцийних державах реклямує свою леґальність. І — мали слушність. Бо вчинок Мирослава Січинського був

таким могучим протестом живого жития проти закостенілого партийного доґматизму, Мирослав Січинський своїм вчинком так переріс усїх тих "героїв революцийної фрази", що справдї — який він їм товариш?!

Дуже часто можна серед нашої суспільности зустріти ся з питанєм: "Як-же в кінцевім рахунку, користь чи шкоду приніс нам акт Січинського?"

Шкоди — ніякої. Положенє нашого народу не погіршило ся. А чи було-б поліпшило ся коли-б Потоцкий був остав на далї намісником, — на се нехай відповість ціла ера правлїня Потоцкого, як за неї положенє нашого народу ставало все більше і більше нестерпне, аж доки чаша не перелила ся через край і Потоцкого не стало між живими. Тай взагалї що можуть поневолені втратити в боротьбі крім своїх кайдан?!

А користи?

Хто сподївав ся, що від одного терористичного акту впадуть мури вікової кріпости нашої неволї, той манив себе ілюзиями. В Росиї не лиш ґубернаторські і мінїстерські, але й царські голови падали з рук революціонерів-терористів, а які ще міцні мури "тюрми народів"?! Шлях до визволеня довгий і важкий і вчинки окремих одиниць можуть тільки усувати з нього найбільші перешкоди, будит духа бунту у своїх і сїяти замішанє між ворогами, давати примір, — але визволенє здобути може тільки весь нарід шляхом довгої і завзятої боротьби за свої права і пильною і витревалою працею на всїх полях суспільного житя.

Одначе моральні користи очевидні. Всї, хто прикладає руку до нашого гнету, почули грізне "мементо", що нарід не буде на будуче зносити гнету так терпеливо, як

доси, що дух бунту серед нього вже так зріс, що починає протестувати проти гнету ділом. І в своїм власнім інтересі вони бодай не перетягати-муть струни, виконуючи своє пановане.

Очевидно, не треба обманювати себе, що таке неперетягане струни, се ослаблене гнету, не треба віддавати ся ілюзиям про основне поліпшене положеня. Але терористичний акт був усе і всюди таким виїмковим способом боротьби, що ліпше для поневолених, як вони не примушені з сього виїмку робити системи. Ті люди, що йдуть на терористичні акти, — люди з високо розвиненою суспільною етикою, — певне принесли-б, більшу користь суспільности своєю працею, як би обставини не примушували їх своє цінне житє давати в жертву за житє одного з тих, що тільки шкоду народови приносять.

Не позбавлений акт Січинського

й інтернаціонального значіня. Завдяки йому довідали ся про наше істноване там, де про нас може й нічого не знали, а наших гнобителїв уважали "лицарями свободи". І можна бути певним, що настрій, викликаний там, не вийшов на нашу некористь. На стільки скрізь звісна історія і психольоґія полїтичної боротьби, щоби хтось міг подумати, що 20-лїтний хлопець бере чуже житє і дає своє без причини, "з гайдамацької кровожадности." Хто є суддєю в своїй власній справі, той в засліпленю може дійти до такого виводу, але ніхто з посторонніх, незаінтересованих в справі, йому не повірить, — як не вірить навіть шляхотський "Czas" запевненям рідного собі по духу "Новаго Времени", що російська революция, се "жидівська інтриґа".

А те значінє, яке мав акт Січинського для наших народних мас,

для їх політичного вихованя, для розбудженя і укріпленя в них почутя національної й людської гідности і того духа бунту, що стоїть на сторожі національних і людських прав народу! Правда, в порівнаню з тими, що опльовували вчинок Січинського і цілий наш нарід, наші сили не були рівні. Коли вони мали найповнійшу свободу, то українська преса під обухом конфіскат і процесів ледви могла зазначити своє становище. Але й при таких умовах акт Січинського не минув для політичного вихованя нашого народу безслідно. Мова діла зрозуміла й без мови слів. І ми певні, що наш нарід зрозумів як слід вчинок Січинського і вмів договорити собі в души те, що мусіло остати недоговорене в нашій пресї.

Чи акт Січинського, се початок терористичного періоду в польсько-українській боротьбі? — Ні. Що більше, навіть самого Січин-

ського не можна назвати терористом. Терорист шукає однодумців, укладає пляни цілої акциї, старасть ся про збережене себе для дальших діл, — одним словом, старасть ся зробити терор системою боротьби. А він, не звірюючи ся нікому, сам обдумав, пішов, сповнив своє діло і добровільно віддав себе в руки, — в екстазі саможертви за свій нарід. Не акт сьвідомого, плянового терору був се, — се тільки вразлива душа на вид усіх тих страждань і знущань, які терпів нарід, дала вислів тому, що десь ще дрімає в глибині народньої душі. Але акт Січинського, се вістун бурі, яка може прийти. Та се вже залежить не від нас, а від тих, що мають власть над нашим народом.

. . . . як війна
крована понадобить ся,
не наша буде в тім вина. . .

Потоцкий і Січинський — оба

вони перейдуть до істориї.

Один — як гнобитель українського народу. І коли настане той час, що польський нарід визволить свого духа з пут гнобительської ідеольоґії своєї шляхти, тоді й він признає в нім не оборонця своїх національних інтересів, а гнобителя, що на рівні з українськими давив зелїзною рукою і польські визвольні змаганя, що угнетанєм українського народу поглибляв пропасть між обома народами, щоб не з'єдинили ся вони в спільних змаганях до свободи, рівности і братерства всїх синів Матери-Землї.

А Січинський — се один з тих, що в екстазї саможертви бачив той час, коли з землї зникне вся несправедливість, уся неволя, що почував себе одним з тих камінярів, які "ломлять скалу, рівняють правдї пути" з тою вірою, що по їх кістках "прийде нове житє, добро нове у сьвіт", прийде "щастє всїх",

— і в імя тої ясної і свобідної будучности, в імя свободи, рівности і братерства всіх дітий Матери-Землї, в імя вольної України серед вольної людськости пішов на своє діло.

І коли та ясна, свобідна будучність обєдинить народи, тоді й польський нарід винагородить його імени ту кривду, ту наругу, яку нанесли і все наносять йому теперішні представники польських змагань до пнованя над українським народом.

1910 р. *М. Лозинський.*